

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра політології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан філософського факультету
Іван КАРПЕНКО

30 06 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СХІДНА ЄВРОПА ТА БАЛКАНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ

рівень вищої освіти	<u>магістерський</u>
галузь знань	<u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)
спеціальність	<u>052 Політологія</u> (шифр і назва)
освітня програма	<u>Глобальні студії та світова політика</u> (шифр і назва)
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u> (обов'язкова/за вибором)
факультет	<u>філософський</u>

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету (протокол № 5 від 30 червня 2025 року)

Розробник програми: **Люба Олена Олексіївна** – канд. політ. наук, доцент кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри політології (протокол № 16 від 27.06.2025 року)

Завідувач кафедри політології

_____
(підпис)

Фісун О.А.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником проектної групи) «Глобальні студії та світова політика»

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми

_____
(підпис)

Біденко Ю.М.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету (протокол № 10 від 19 червня 2025 року)

Голова науково-методичної комісії

_____
(підпис)

Голіков С. О.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Східна Європа та Балкани: тенденції політичного розвитку» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Глобальні студії та світова політика» підготовки другого (магістерського рівня) вищої освіти, спеціальності С2 «Політологія». Предметом вивчення навчальної дисципліни є суспільно-політичні процеси у країнах Східної Європи та Балкан.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є комплексне висвітлення особливостей, закономірностей політичного розвитку країн Східної Європи та Балкан, формування у студентів ґрунтовних наукових знань щодо політичного устрою східноєвропейських та балканських держав, механізмів реалізації влади, логіки і змісту сучасного політичного процесу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

Формування таких загальних компетенцій як,

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.
- здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми. Формування таких фахових компетенцій як
- критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів,
- здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування,
- спроможність комплексно використовувати нормативну та емпіричну політичну теорію, методологію політичних досліджень та прикладного політичного аналізу,
- здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.
- здатність до системного геостратегічного мислення,
- здатність виявляти та аналізувати констеляцію глобальних державних та недержавних гравців,
- вміння розробляти політичні рішення для наднаціональних органів управління. Серед основних задач курсу:
- аналіз основних концепцій і методологічних підходів до вивчення східноєвропейських та країн балканського регіону як соціокультурної та цивілізаційно-контактної зони;
- знайомство з основними етапами історико-політичного розвитку країн Східної Європи та Балкан;
- висвітлення сутності та детермінації феномена “балканізація”;
- розкриття сутнісних характеристик та причин політичних криз (югославської, боснійської, косовської) на Балканах;
- висвітлення тісного взаємозв'язку внутрішньо- і зовнішньополітичних процесів на Балканах; порівняльний аналіз особливостей інституціоналізації пострадянських та постюгославських політичних систем;

формування у студентів чіткого уявлення щодо логіки та змісту сучасних політичних процесів в країнах СЄ та балканського регіону;
розвиток навиків практичного політичного аналізу сучасних політичних реалій балканських країн та держав Східної Європи.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	
Семестр	
2-й	
Лекції	
14 год.	
Практичні, семінарські заняття	

12 год.	
Лабораторні заняття	
Не передбачені	
Самостійна робота	
64 год.	
Індивідуальні завдання	
контрольна робота	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна.

В результаті вивчення курсу «Східна Європа та Балкани: тенденції політичного розвитку» студенти повинні мати загальні та фахові компетентності (передбачені освітньою програмою).

Загальні компетентності:

- ЗК01.** Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК02.** Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.
- ЗК03.** Здатність розробляти проєкти та управляти ними.
- ЗК04.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК05.** Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК06.** Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК07.** Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.
- ЗК08.** Здатність спілкуватися іноземною мовою.

Фахові компетентності:

- ФК03.** Критичне осмислення проблем та принципів функціонування та закономірностей розвитку влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, гендерної політики, світової політики та політики окремих країн та регіонів.
- ФК04.** Здатність комплексно аналізувати владу та урядування, політичні системи, інститути та режими, політичні процеси та політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.
- ФК05.** Спроможність комплексно використовувати нормативну та емпіричну політичну теорію, методологію політичних досліджень та прикладного політичного аналізу.
- ФК06.** Здатність використовувати широкий спектр концептів і методів для інтерпретації та аналізу політики на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.
- ФК07.** Спроможність ефективно виконувати політико-організаційні, експертно-аналітичні та консультативні функції на національному та міжнародному рівні.
- ФК08.** Здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати складні політологічні дослідження з використанням широкого кола якісних і кількісних методів та високоспеціалізованого інструментарію прикладного аналізу.
- ФК09.** Здатність до системного геостратегічного мислення.
- ФК10.** Здатність виявляти та аналізувати констеляцію глобальних державних та недержавних гравців.
- ФК11.** Здатність вести дебати в рамках симуляційних ігор.
- ФК12.** Вміння розробляти політичні рішення для наднаціональних органів управління.

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

Програмні результати навчання:

- ПРН02.** Застосовувати спеціалізовані концептуальні знання з політології, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності або галузі знань і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень, критичне осмислення проблем у галузі та на межі галузей знань.
- ПРН03.** Вільно спілкуватись усно і письмово українською та англійською мовами при обговоренні професійних питань, досліджень та інновацій в сфері політології.
- ПРН04.** Приймати ефективні рішення з питань політики, політичних наук і дотичних проблем, у тому числі у складних і непередбачуваних умовах; прогнозувати розвиток політичних процесів; визначати фактори, що впливають на них і на досягнення поставлених цілей; аналізувати і порівнювати альтернативи; оцінювати ризики та ймовірні наслідки політичних рішень.

ПРН05. Планувати, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт відповідно до встановлених вимог.

ПРН06. Критично осмислювати принципи здійснення влади та публічної політики, політичних інститутів та процесів, світової політики та політики окремих країн та регіонів.

ПРН07. Здійснювати управління складною діяльністю у сфері політики, політології та у ширших контекстах, розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності.

ПРН08. Розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері політології та з дотичних до неї міждисциплінарних напрямів з урахуванням методологічних, економічних, соціальних, правових та етичних аспектів.

ПРН09. Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати складні політологічні дослідження з використанням широкого кола якісних і кількісних методів та спеціалізованого інструментарію прикладного аналізу.

ПРН11. Професійно виконувати політико-організаційні, науково-дослідницькі, експертно-аналітичні та консультаційні функції на національному та міжнародному ринку праці.

ПРН12. Мислити системно та стратегічно у розгляді світової політики.

ПРН13. Виявляти констеляцію глобальних державних та недержавних гравців.

ПРН14. Професійно вести політичні дебати від імені світових гравців.

ПРН15. Професійно розробляти політичні рішення глобального рівня управління.

1.8. Пререквізити (перелік дисциплін, що передують вивченню даної дисципліни)

Відповідно до структурно-логічної схеми освітньої програми, дисципліна викладається на 5 році навчання, і її вивченню передують попередній рівень освіти або(та) професійної підготовки: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, задовільне засвоєння дисциплін загальнонаукової та теоретичної підготовки, а також теоретико-методологічного блоку.

1 семестр: теоретичний блок: ОК 1, ОК 2, ОК 5, ОК 6, ОК 7, ОК 8, ВК 2.1.1.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Історико-політична еволюція країн Східної Європи та Балканського регіону

Тема 1. Східна Європа і Балкани: концептуалізація основних понять.

Політико-географічний образ Східної Європи. Східна Європа як об'єкт геополітичного аналізу. Концепція Східної Європи як єдиного культурного регіону. Балкани як соціокультурна і цивілізаційно-контактна зона.

Тема 2. Основні етапи історико-політичного розвитку СЄ та Балкан.

Балканський регіон з найдавніших часів до кінця XIX століття (VI ст.д.н. е - кінець XVIII ст.). Південні слов'яни в давнину (словенці, сербо-хорвати і болгари). Болгари і болгарські землі під владою Візантійської імперії (1018- 1185) Зовнішньополітичний розвиток Румунії, Сербії Хорватії у VIII-XVст. Завоювання турками Балканського півострова. Падіння Константинополя. Особливості становища народів Балканського півострова в складі Османської імперії, землях Венеції і монархії Габсбургів (XV-XVIII ст.). Зовнішньополітичне становище і розвиток Чорногорії в 17-18 століттях. Деякі аспекти зовнішньої політики Росії на Балканах в др. половині XVIII ст.. «Грецький проект» Катерини II та «балканська тема» у зовнішньополітичних проектах Г. А. Потьомкіна.

Зовнішня політика та особливості економічного и внутрішньополітичного розвитку слов'янських народів в 1918-1939 рр. (КСХ, Чехія, Польща, Болгарія, Румунія)

Тема 3. Процеси національного самовизначення народів у Східній та Південно-Східній Європі та формування системи національних незалежних держав.

Розвиток етнічної самосвідомості слов'янських народів в епоху раннього середньовіччя. Слов'янське відродження в першій половині в XIX ст.: народження націй. Формування національної самосвідомості південнослов'янських народів. Проголошення незалежних держав у Східній та Південно-Східній Європі.

Тема 4. Балкани і європейська політика в XIX в.

Політичний розвиток країн балканського регіону у першій половині XIX століття. Внутрішньополітична ситуація в Румелії і сербо-яничарський конфлікт (1801-1805 рр.). Сербські національно-визвольні повстання. Перше сербське повстання 1804-1813 р. під керівництвом Георгія Петровича та друге сербське повстання в 1815 - 1817 рр. - Мілош Обренович. Отримання Сербією політичної автономії в 1830-і рр. «Грецьке питання» на поч. XIX ст.. та роль Росії в грецькій революції

1821-1829 рр. Встановлення російсько-грецьких дипломатичних відносин (1828-1833). Боротьба балканських народів за національну незалежність в 30-50-х рр. XIX століття. Ілліризм як форма об'єднавчого культурного і політичного руху південнослов'янських народів. Людевіт Гай та іллірійський рух в 30-40 рр. на території Хорватії та Словенії (1809-1872). Антиосманські повстання в 30-40 рр. в Албанії. Революції 1848-1849 рр. в Дунайських князівствах та Словенії. Сутність східного питання. Кримська війна 1853-1856 рр. і боротьба балканських народів за національну незалежність.

Балкани у др. пол. XIX століття. Утворення незалежних держав на Балканах. Соціально-економічні та політичні причини боротьби балканських народів в контексті східного питання. Балкани в зовнішній політиці Росії під час Східної кризи 1875-1878 рр. Національно-визвольний рух на Балканах (Боснія і Герцеговина у 1875-1878 рр. Болгарія 1876р.). Сербсько-турецька війна 1876-1877 рр. та російсько-турецька війна 1877 -1878 рр. , підсумки війн для балканських народів. Балканські держави (Албанія, Болгарія, Македонія, Сербія, Чорногорія) в системі міжнародних відносин в 1878-1900 рр.. Критське питання. Повстання на Криті (1896 г.). Греко- турецька війна 1897 року. Політика Миколи Петровича-Негоша.

Розділ 2. Радянський та югославський періоди соціально-культурного та політичного розвитку народів СЄ та Балкан

Тема 1. Становлення та генеза радянської та югославської держав.

Проекти об'єднання південних слов'ян в XIX- початку XX століть. Закладення засад федеративного устрою. Югославізм. Королівство Сербів, хорватів, словенців. Видовданівська конституція 1921 р. Королівство Югославія. Югославія та Східноєвропейські країни перед другою світовою.

Тема 2. Східноєвропейські та балканські країни в період другої світової війни та післявоєнні часи.

Югославський фактор у другій світовій війні. Формування основ федеративної Югославії в 1941-1945 роках. Вплив комуністичної ідеології на формування політичної системи в СФРЮ. Категорія «нового класу» в роботах М.Джіласа. Підсумки другої світової війни для країн СЄ та балканського регіону. Угода Й. Сталіна та Черчіля. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин (1945-1991 рр.) Домовленості СРСР і Заходу про поділ сфер впливу в Європі. Відносини Радянського Союзу з країнами Центральної та Південно-Східної Європи в післявоєнні роки. Період сталінізму в країнах Центральної та Південно-Східної Європи. Період «прохолодних відносин» СРСР з Югославією. Радянська і югославська моделі «соціалізму». "Відлига" і спроби побудови "Соціалізму з людським обличчям". Нормалізація відносин СРСР з Югославією. Радянсько-албанські відносини. Конституція 1974 р. та її роль у формальному «роз'єднанні» республік.

Тема 3. Політичне лідерство як інститут політичної влади в Югославії та Румунії.

Особливості системи владних відносин в соціалістичній Югославії та Румунії. Типи лідерів в історії Балкан (по методиці М.Вебера і М. Херман). Політичні лідери Балкан (Олександр Карагеоргієвич та ін ..). Роль особистості І.Б.Тіто в історії і розвитку в Югославії. Феномен вождизму в політичній історії Югославії. Політична біографія І.Б.Тіто. Тіто і тітоїзм. Тіто і Мілошевич - символи єдності або краху? Роль особистості М.Чаушеску в Румунії. Слободан Мілошевич.

Тема 4. Історіософія та геополітика югославської кризи.

4.1. Югославський конфлікт. Незалежна Хорватія і Сербська Країна.

Проголошення суверенітету і міжнародне визнання Республіки Хорватія. «Право народу на самовизначення» і проблема непорушності кордонів. Суверенізація Сербської Країни і початок збройного конфлікту. Роль Сербії і сербів в конфлікті. Хроніка військових дій і поглиблення кризи. Політичні та соціально-економічні наслідки війни в Хорватії.

Проблема Сербської Країни в Хорватії і війна з Сербією кінець 1991 - початок 1992 р. Санкції ООН проти Сербії. Введення військ ООН в Сербську Країну, військові дії 1995 року і очищення частини Країни від сербів. Положення в Славонії. Початок нормалізації відносин Сербії і Хорватії наприкінці 1996 р.

4.2. Боснійська криза і процес Дейтонського врегулювання.

Проблемність Боснії та Герцеговини: історичні аспекти конфлікту. Політичне становище Республіки Сербської і хорватсько-мусульманської конфедерації. Поняття «боснійське врегулювання». Етнополітична ситуація в Боснії і Герцеговині. Громадянська війна сербського- хорватського-«мусульманського» населення в Боснії. Взаємний геноцид. Роль Сербії і Хорватії у конфлікті. Залучення в конфлікт західних і мусульманських держав. Міжнародні плани по Боснії. Дії військ ООН і армії США. Ідея ісламської держави А. Ізігбеговича. Возз'єднання всіх сербських земель в планах сербів Боснії і всіх хорватських боснійських хорватів. Дейтонські угоди, їх роль у врегулюванні конфлікту в БГ (14 грудня 1995 р.) Конфедерація Хорватії - Боснії Герцеговини. Перспективи імплементації. Розділ територій в 1996 р. Проведення виборів. Проблематичність майбутнього Боснії.

4.3 . Косовський конфлікт і розпад «Третьої Югославії».

Економічні та політичні причини сепаратизму. Інтернаціоналізація конфлікту. «План Ахтисаарі». Роль НАТО. Гуманітарна катастрофа, як наслідок військового втручання у внутрішні справи суверенної держави. «Косівський сценарій» і Македонія. Латентна фаза конфлікту і можливі шляхи його розвитку.

Розділ 3. Східна Європа та Балкани в системі міжнародних відносин на початку XXI ст.

Тема 1. Політико-суспільні трансформації в країнах СЄ. Модернізація Західних Балкан.

Перебудова в СРСР та її вплив на країни Центральної і Південно-Східної Європи. Зміна геополітичної конфігурації ЄС та „європейське майбутнє” східноєвропейських та балканських країн та майбутньої. Характерні ознаки сучасного міжнародного розвитку Балкан. Участь Балканських держав у творенні стратегії розширення ЄС щодо України.

Тема 2. Інституціоналізація політичних еліт та політичних партій на Балканах.

Причини формування багатопартійності. Становлення конституційно-правових інституцій на Балканах. Парламентаризм. Сучасні політичні партії.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь о го	у тому числі				
л		п	лаб	інд.	ср	л		п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Історико-політична еволюція країн Східної Європи та Балканського регіону												
Тема 1. Східна Європа і Балкани: концептуалізація основних понять.	9	1	2			6						
Тема 2. Основні етапи історико-політичного розвитку СЄ та Балкан.	10	2	2			6						
Тема 3. Процеси національного самовизначення народів у Східній та Південно-Східній Європі та формування системи національних незалежних держав.	9	2	1			6						
Тема 4. Балкани і європейська політика в XIX в.	8	1			1	6						
Разом за розділом 1	36	6	5		1	24						
Розділ 2. Радянський та югославський періоди соціально-культурного та політичного розвитку народів СЄ та Балкан.												
Тема 1. Становлення та генеза радянської та югославської держав	9	2	1			6						
Тема 2. Східноєвропейські та балканські країни в період другої світової війни та післявоєнні часи.	9	2	1			6						
Тема 3. Політичне лідерство як інститут політичної влади в Югославії та Румунії.	8	1	1			6						
Тема 4. Історіософія та геополітика югославської кризи	10	1			1	8						
Разом за розділом 2	36	6	3		1	26						
Розділ 3. Східна Європа та Балкани в системі міжнародних відносин на початку XXI ст.												
Тема 1. Політико-суспільні трансформації в країнах СЄ. Модернізація Західних Балкан	8	1	1			7						
Тема 2. Інституціоналізація політичних еліт та політичних партій	8	1	1			7						
Разом за розділом 3	16	2	2			14						
Усього годин	90	14	10		2	64						

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	Основні етапи історико-політичного розвитку країн СЄ та балканського регіону.	2
2	Геополітика Східної Європи та Балкан. Основні елементи концепту «Нові Балкани» і його еволюція. «Велика ідея» в національному дискурсі Балкан. Концепція «Серединної Європи».	2
3	Розвиток національної самосвідомості та становлення націй на Балканах. Особливості національного розвитку країн СЄ.	2
4	«Перша Югославія»: виникнення, еволюція, розпад. «Друга Югославія»: утворення, особливості соціально-культурного та політичного розвитку, роль.	2
5	«Третя Югославія» та основні чинники югославської кризи.	2
6	Процеси дезінтеграції СРСР. Політичні конфлікти в країнах СЄ кінця ХХ –поч. ХХІ ст.	2
7	Політичне лідерство як інститут політичної влади в Румунії та Юго-славії. Падіння радянських режимів у Центральній та Східній Європі.	2
8	Сучасний період розвитку країн східноєвропейського та балканського регіону. Основні тенденції та особливості сучасного політичного розвитку СЄ та Балкан.	2
	Разом	16

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання теоретико-методологічних джерел. Підготовка доповіді до тем «Зовнішньополітичні впливи у політичному розвитку балканських народів: Візантія, імперія Османа, Австро-Угорщина, Росія».	6
2	Підготовка доповідей за темами «Балкани у Першій світовій війні. Підсумки Першої світової війни для країн балканського регіону», «Зовнішня політика Королівства сербів, хорватів і словенців (1918 – 1939 рр.)». Опрацювання рекомендованої літератури та першоджерел.	6
3	Підготувати доповідь за темами: «Формування національної самосвідомості балканських народів», «Геополітика Балкан та країн СЄ», «Югославізм як теоретичний конструкт та політична практика».	6
4	Підготовка доповідей за темою «Місце країн Східної Європи та Балкан у Версальсько-Вашингтонській системі міжнародних відносин у міжвоєнний період».	6
5	Підготовка доповідей за темою «Особливості системи владних відносин в соціалістичній Югославії». Опрацювання рекомендованої літератури / першоджерел.	6
6	Підготувати доповідь з теми «Балкани та СЄ у другій світовій війні: особливості зовнішньополітичного та внутрішньополітичного розвитку».	6
7	Підготувати доповідь з медіа-презентацією, яка має включати довідкову інформацію про основних політичних лідерів країн Південно-Східної та Східної Європи, стилі їхнього керівництва, особливості встановлення режиму особистого керівництва тощо.	6
8	Підготувати доповідь з тем «Розпад соціалістичного блоку і суперечливий розвиток новоутворених держав». «Балканська криза: міжетнічні та релігійні конфлікти».	8
9	Підготувати доповідь на тему «Країни східної Європи та Балкан в контексті розширення ЄС».	7
10	Підготувати доповідь на тему «Балкани у сучасний час: курс на європейську інтеграцію».	7
Разом		64

6. Індивідуальні завдання – контрольна робота, передбачена робочим навчальним планом

Теми для контрольної роботи:

1. Соціально-політичні наслідки югославської кризи та проблеми кризового регулювання
2. Основні причини та наслідки югославської кризи: розпад Югославії, війна в Боснії та Герцоговині, Косовський конфлікт.
3. Крах соціалістичної системи в країнах східної Європи та конфлікти на Балканах
4. Утворення незалежних національних держав на Балканах. Політична модернізація балканських країн (країна на вибір)
5. Зробити порівняльний аналіз особливостей інституціоналізації пострадянських та постюгославських політичних систем.

7. Методи навчання

Відповідність методів навчання та форм оцінювання визначеним результатам навчання за ОПП (бакалавр). Лекції, семінарські заняття, робота з літературою, підготовка та презентація аналітичної доповіді за обраною темою.

8. Методи контролю

При вивченні дисципліни застосовуються поточний (4 тестові контрольні роботи) та підсумковий у формі письмового заліку семестровий форми контролю. Також, передбачено обов'язковий контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу. Передбачена форма підсумкового контролю – **залік** – визначається робочим планом. Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень здобувача. Він проводиться у письмовій формі у вигляді залікової роботи. Підсумковий контроль здійснюється за допомогою сторінки дистанційного курсу на платформі **Moodle**. Терміни проведення залікової роботи встановлюються графіком навчального процесу, а обсяг навчального матеріалу, який виноситься на підсумковий семестровий контроль, визначається робочою програмою дисципліни.

Сумарна кількість рейтингових балів за вивчення дисципліни за семестр розраховується як сума балів, отриманих за результатами поточного контролю та балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Максимальна сума балів за семестр складає 100 балів.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота											Разом	Залік	Сума
Розділ 1				Розділ 2				Розділ 3		к/р			
T1	T2	T3	T4	T1	T2	T3	T4	T1	T2		60	40	100
10		15		10		10		10		5			

Критерії оцінювання роботи протягом семестру Критеріями оцінювання знань за поточний контроль є успішність освоєння знань та набутих навичок на лекціях та практичних заняттях, що включає систематичність їх відвідування, здатність здобувача засвоювати категорійний апарат, навички узагальненого мислення, логічність та повноту викладання навчального матеріалу, навички творчо підходити до вирішення поставлених завдань, активність роботи на практичних заняттях, рівень знань за результатами опитування на практичних заняттях, самостійне опрацювання тем у цілому чи окремих питань.

За виступ на практичному занятті здобувач може отримати від 1 (доповнення, уточнення після відповіді або виступу іншого здобувача) до 5 (розгорнутий аналіз питання із залученням даних наукових статей, монографій, статистичних даних, схем, тощо) балів.

Загальна максимальна сума балів за роботу в семестрі складає **60** балів.

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної

	проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених та практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконання завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невміння публічно представити матеріал.

Максимальна сума балів за залік складає **40**.

Критерії оцінювання залікової роботи

Кількість балів	Критерії оцінювання
35-40	Здобувач цілком і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
29-34	Здобувач достатньо повно і всебічно розкрив усі питання, вільно оперує термінологією і поняттями, демонструє знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідних питань і може аргументовано її доводити.
18-28	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, але спостерігаються деякі упущення при відповіді на питання, обґрунтування неточні. Не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами.
10-17	Здобувач розкрив питання у загальних рисах, розуміє їхню сутність, намагається робити висновки, але при цьому слабко орієнтується в джерелах, припускається грубих

	помилко, матеріал викладає нелогічно.
0-9	Здобувач не в змозі дати відповідь на поставлені запитання, або відповідь не правильна, не розуміє суть питання. Не ознайомлений з джерелами. Не може зробити висновків.

Критерії оцінювання контрольної роботи

Оцінювання здійснюється за такими показниками:

Змістові критерії: правильність і точність знань, повнота розкриття теми, логічність викладу, володіння термінологією, здатність до аналізу.

Аналітичні критерії: аргументованість висновків, самостійність мислення, здатність застосовувати знання.

Формальні критерії: структура відповіді, грамотність, дотримання вимог до оформлення.

Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни складає **100** балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Bataković Dušan T. La Yougoslavie: nations, religions, ideologies. Lausanne: L'Age d'Homme, 1994. 335 p.
2. Minkenberg M., Végh Z. Depleting Democracies: Radical Right Impact on Parties, Policies, and Politics in Eastern Europe. Manchester: Manchester University Press, 2023.
3. Kühnhardt L. European Union – The Politics of Integration. –Berlin: Springer, 2022.
4. Kazharski A. Central Europe Thirty Years After the Fall of Communism. Rowman & Littlefield, 2022.
5. Kundnani H. Eurowhiteness: Culture, Empire and Race in the European Project. London: Hurst, 2023.
6. Gazi S. A history of Croatia. New York : Barnes & Noble books, 1993. 362 c.
7. Gagnon V. Ph. (jun.). The myth of ethnic war : Serbia and Croatia in the 1990s. Ithaca ; London : Cornell univ. press, 2004. 217c.
8. Stepanović I., Jensen J. (eds.). EU-Balkan Observatory Highlights 2024–2025. Kőszeg: Institute of Advanced Studies, 2025.

Допоміжна література

1. Balbon N., Friedrich J. Foreign influencing in the Western Balkans and Eastern Neighbourhood. 2026. 26 p.
2. Great Serbia: truth, misconceptions, abuses : papers presented at the International scientific meeting held in the Serbian academy of sciences and arts, Belgrade, October 24-26, 2002 / [ed.Vasilije Dj. Krestic ; transl.by Bosko Milosavljevic]. Belgrade : [SANU], 2004. 274c.
3. Nikić J. P.EU reform and enlargement process in the Western Balkans. 2025. URL.: https://reunir-horizon.eu/wp-content/uploads/2026/04/Niklas-Balbon_Julia-Friedrich_REUNIR-OCCASIONAL-PAPER_.docx_compressed.pdf?
4. Revolution and order : Serbia after October 2000 : Proc. of the Intern. conf. "Social a. polit. changes in Serbia/Yugoslavia: prospects a. limitations", Belgrade, 2-3 Mar. 2001 / Ed. By Ivana Spasic, Milan Subotic ; [Engl. transl.: Vera Gligorijevic et al.]. Belgrade : Inst. For philosophy a. social theory, 2001. 383 c.
5. Tanner M. Croatia : A nation forged in war. New Haven; London : Yale univ. press, cop. 1997.338 c.
6. The United States and Croatia: A documentary history, 1992-1997. [Vienna] : S.n., [1997]. 468 c.
7. The War in Croatia and Bosnia-Herzegovina 1991-1995 / ed.: Branka Magas a. Ivo Zanic ; forew. by

- Noel Malcolm ; [transl. into English by Saba Risaluddin]. London ; Portland (OR) : Cass, 2005. 383 с.
8. Thomas R. The politics of Serbia in the 1990s. New York : Columbia univ. press, cop. 1999. 443 с.

Законодавчі акти:

1. Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија. Скопје. 2005. 51с.
2. Устав Републике Србије URL.: http://www.parlament.gov.rs/content/cir/akta/ustav/Ustav_Srbije_pdf.zip. Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (1963 URL.: http://www.worldstatesmen.org/Yugoslavia_1963.doc.
3. Novosadskidogovor (1954). Novi Sad.- 1954.- 10 decembra URL.: http://govori.tripod.com/novosadski_dogovor.htm.
4. The Constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Belgrade: Dopisna Delavska Univerza, 1974. 310 p.
5. Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 28. jun 1921 (Vidovdanski ustav) URL.: http://www.arhivyu.gov.rs/active/srcyrilic/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html.
6. Ustav Republike Hrvatske. *Narodni novina*. 2001. od 7 svibnja. № 41.
7. Ustav Crne Gore. Proglašava Ustavotvorna Skupština Republike Crne Gore u 2007. godini, dana 19. oktobra URL.: <http://www.skupstina.me>.
8. Ustav na Republika Makedonija. Republika Makedonija, Skopje. 1991. 64 p.

11. Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непоборної сили (воєнного стану)

В умовах дії воєнного стану освітній процес в університеті здійснюється за дистанційною формою навчання, а саме:

- дистанційно (за затвердженим розкладом занять) на платформі Zoom проводяться всі лекційні заняття;
- дистанційно на платформі Zoom практичні (семінарські), індивідуальні заняття та консультації, контроль самостійної роботи;

Складання підсумкового семестрового контролю відбувається дистанційно за допомоги сторінки курсу на платформі **Moodle**.

